

Spreaden doet lijden

Een politieke beslissing nemen is moeilijk, maar een eenmaal genomen politieke beslissing terugdraaien als blijkt dat het de verkeerde kant opgaat, is nog veel moeilijker. Men heeft zich vastgelegd, zich sterk gemaakt voor de gekozen oplossing, medestanders gezocht en gelobbied, verwachtingen gewekt en deze telkens weer bevestigd; om daarna te erkennen dat men op een dwaalspoor zat en de beslissing ongedaan te maken, vergt meer moed dan in de politiek veelal wordt opgebracht. Liever gaat men nog een tijdje op de ingeslagen weg door, in de hoop dat de schade meevalt. Maar helaas, de verliezen stapelen zich steeds hoger op totdat het uiteindelijk te bont wordt en de wal het schip keert.

De afgelopen tijd zijn verschillende staaltjes van dit politieke mechanisme in het nieuws geweest. Zo bleek uit de RSV-enquête dat men grote sommen geld in het noodlijden-de RSV-concern bleef pompen terwijl alle tekenen er op wezen dat het falikant verkeerd ging met het bedrijf. Honderden miljoenen gingen er verloren voordat de zaak ook politiek onhoudbaar was geworden en de steunverlening werd beëindigd. Iets dergelijks speelde zich af bij de Oosterscheldedewerken. Daar bleven de kosten de begrote bedragen overschrijden, maar ondanks alle dreigementen bleek het niet mogelijk een dam tegen de financiële overschrijdingen op te werpen. Een derde voorbeeld kan de verhuizing van de PTT naar Groningen worden. Hoewel het rapport-Berenschot er geen twijfel over laat bestaan dat de overplaatsing van de PTT naar Groningen bedrijfseconomisch en bedrijfsorganisatorisch een grote miskleun is die bovendien niet binnen het daarvoor beschikbare budget (f. 250 mln.) kan worden verwezenlijkt 1), zal het heel moeilijk zijn de beslissing nog terug te draaien. Er is meer dan tien jaar over touwgetrokken, een meerderheid van de Tweede Kamer heeft zich vóór verhuizing uitgesproken, er zijn beloften gedaan en verwachtingen gewekt; daar komt men niet licht onderuit.

Er is niet veel economisch inzicht voor nodig om in te zien dat het scheppen van arbeidsplaatsen in A door ze voor een bedrag van f. 250 mln. en waarschijnlijk meer uit B weg te halen, per saldo niet zo'n efficiënte besteding van belastinggeld is. Zo'n operatie was misschien in het begin van de jaren zestig, toen het spreidingsbeleid bedacht werd, nog te verdedigen omdat er toen in de Haagse agglomeratie een groot tekort aan arbeidskrachten was en in de perifere regio's een overschot, maar inmiddels is de situatie veranderend en is de werkloosheid in Den Haag en omstreken in absolute cijfers zelfs hoger geworden dan die in Groningen. De ratio van het spreidingsbeleid is daardoor grotendeels weggevallen. Erger echter is dat de verhuizing van de Centrale Directie van de PTT naar Groningen, een verlamdende uitwerking heeft op ontwikkelingen die momenteel bij de PTT gaande zijn en die essentieel zijn voor de rentabiliteit op lange termijn. Ongewijfeld zal de verhuizing gedurende een aantal jaren buitengewoon veel tijd en energie van de hele PTT-organisatie in beslag nemen, terwijl – volgens Berenschot – „alle hens aan dek” geboden is om het bedrijf technisch en organisatorisch om te vormen en klaar te stomen voor het aangaan van de uitdagingen die door nieuwe technologische en commerciële ontwikkelingen worden gesteld. „De spreading draagt in geen enkel opzicht bij aan de positieversterking van de PTT in de markt”, aldus Berenschot, „en daarom is het relevant te wijzen op de niet in geld uit te drukken schade (de opportunity costs) die de spreading aan de kans op opbrengsten toebrengt” 2).

De tijd dat de PTT als staatsmonopolie op een vrij nauwkeurig afgebakende markt opereerde waar nauwelijks concurrentie was te duchten, is definitief voorbij. Het postbedrijf ondervindt toenemende concurrentie van (stads)bestel- en koeriersdiensten die de markt proberen af te romen. Op het gebied van de gelddiensten dreigt de PTT steeds meer terrein aan particuliere banken te verliezen. In het telecommunicatiebedrijf ligt een verlies van de monopoliepositie op het gebied van de randapparatuur in het verschiets (rapport-Swarttouw), terwijl ook op het gebied van de infrastructuur

de alleenheerschappij wordt bedreigd door nieuwe aanbieders die via televisienetten en satellieten de informatiemarkt trachten te betreden. De PTT wordt door deze ontwikkelingen gedwongen veel marktgericht te gaan werken om haar positie te handhaven; daarvoor moet zij „in denktrant, werkwijze, personeel en organisatie omschakelen”, aldus Berenschot. Men kan een bedrijf tijdens zo'n omschakelingsproces niet straffeloos opzadelen met een gedwongen verhuizing, verlies van een groot deel van het ervaren personeel en de know-how en de taak om in korte tijd 1100 à 1250 nieuwe medewerkers aan te trekken en op te leiden.

De PTT lijdt nu onder het feit dat zij een staatsbedrijf is. De positie van staatsbedrijf, die doorgaans grote (monopolie)voordelen brengt, blijkt ook een keerzijde te hebben. De PTT wordt belast met de uitvoering van politieke doelstellingen die met het bedrijfsbeleid niets te maken hebben en dit zelfs ernstig kunnen frustreren. Bij zijn aantreden als nieuwe directeur-generaal vorig jaar wees ir. C. Wit daar op met de woorden: „Wij kunnen niet tegelijkertijd grote sommen geld afdragen aan de overheid, randapparatuur ontwikkelen voor gehandicapten, de regiopolitiek dienen met een verhuizing naar het Noorden en dan ook nog eens een instrument van het industriebeleid zijn” 3). Veel weerklank vonden zijn woorden echter niet. Het enige gevolg was dat hij bij het kabinet op het matje werd geroepen om zich minder uitgesproken over politiek gevoelige onderwerpen uit te laten. Niettemin is het duidelijk dat de PTT een wat minder directe bemoeienis van politiek Den Haag met bedrijfsaangelegenheden op hoge prijs zou stellen.

Dat de verhouding overheid-PTT tot knelpunten leidt is overigens geen nieuws. In haar rapport over de taak en functie van de PTT in het licht van de informatie- en communicatietechnologie signaleerde ook de Commissie-Swarttouw dat het feit dat de PTT geen eigen rechtspersoonlijkheid heeft en rechtstreeks onder de minister van Verkeer en Waterstaat ressorteert, niet erg bevorderlijk is voor de slagvaardigheid en flexibiliteit van het bedrijf. Er kan geen enkele belangrijke beleidsbeslissing over investeringen, tarieven, nieuwe diensten e.d. genomen worden zonder dat deze eerst aan de verantwoordelijke bewindsman/vrouw is voorgelegd. Daarnaast is het een groot bezwaar dat de PTT financieel volledig afhankelijk is van wat er jaarlijks in de rijksbegroting wordt opgenomen; de mogelijkheid om zelf geld op de kapitaalmarkt aan te trekken is uitgesloten. Hierdoor kan er ook nauwelijks een betrouwbaar financieel en investeringsplan voor de lange-termijn worden opgesteld. Op grond daarvan kwam de Commissie-Swarttouw in haar rapport dan ook met de nadrukkelijke aanbeveling dat de PTT zou moeten gaan functioneren als „een zelfstandige organisatie met grotere afstand tot de overheid, inclusief een daarop afgestemde beheers- en verantwoordingsstructuur” 4). Alle privatiseringsleuzen ten spijt heeft het kabinet echter nog geen stappen in die richting ondernomen. De PTT is speelbal van politieke krachten gebleven.

Het is duidelijk dat het belasten van de PTT met bedrijfsvreemde doelstellingen tot kostenverhoging en opbrengstenvermindering leidt. De politiek heeft daar echter geen boodschap aan. Liever dat dan terugkomen op een eenmaal genomen politieke beslissing. Want als de telefoontarieven omhooggaan, herinnert toch niemand zich meer dat dat verband houdt met het regionale beleid.

L. van der Geest

1) Berenschot, *Raming spreidingskosten PTT*, Utrecht, 21 augustus 1984.

2) Idem, blz. 23.

3) PTT: *melkkoec plus monopolie*, *NRC Handelsblad*, 24 september 1983.

4) Commissie-Swarttouw, *Taak en functie van de PTT gezien in het licht van de informatie- en communicatietechnologie*, 's-Gravenhage, 29 maart 1982, blz. 23.